שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים [שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'] מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים [שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו'] מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר [וימררו את חייהם וגו'] בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה ובה"א עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה ר"ט אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם (מן הפסחים ומן הזבחים) כו' עד בא"י גאל ישראל: **גמ'** אמר רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא משם אמר רבא מצה צריך להגביה ומרור צריך להגביה בשר א"צ להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה כתיב הכא בעבור זה וכתיב התם בננו זה מה להלן פרט לסומא אף כאן פרט לסומין איני והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף אמרו רב יוסף מ"ד אגדתא בי רב ששת אמרו רב ששת קסברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן קסבר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון לרב ששת ולרב יוסף נמי הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון הכי השתא בשלמא התם מדהוה ליה למיכתב בננו הוא וכתיב בננו זה ש"מ פרט לסומין הוא דאתא אבל הכא אי לאו בעבור זה מאי לכתוב אלא בעבור מצה ומרור הוא דאתא: לפיכך אנחנו חייבין:

א"ר

גמ' צריך להגביה. כשהוא אומר מצה זו שאנו אוכלין: **בשר אין מגביה.** כשהוא אומר פסח שהיו אבותינו (במצרים) אוכלים לא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח: ה"ג **בשר אינו צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כמקדיש כו':** **אין צריך להגביה.** דהא לא מצי למימר פסח זה: רב יוסף ורב ששת מאורי עינים היו: **הא הוא דאמר.** בסיפא דהאי פירקא (דף קכ.) אחד זה ואחד זה דרבנן:

אחת

רשב"ם

מתני' שלשה דברים הללו. (שלא פירש) [שפירש] טעמן ה): **גמ' צריך שיאמר.** פסוק זה ואותנו הוציא משם שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם שאף אותנו גאל הקב"ה: **צריך להגביה.** כשאומר מצה זו שאנו אוכלין מרור זה שאנו אוכלין כדי להראותן למסובים ותחבב מצוה בעיניהן וכן בתשובת הגאונים דהא דאמר צריך להגביה היינו במצ' זו דאגדת': **בשר.** שלי) מיני תבשילין אין צריך להגביה כשהן אומרים פסח שהיו אבותינו אוכלין ולא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח: ה"ג **בשר אין צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כמקדיש בהמתו.** אין צריך להגביה דהא לא מצי למימר פסח זה ולא עוד אלא אם היה מגביהו נראה כמי שמקדיש בהמתו מחיים לפסח: **פרט לסומין.** מדכתיב זה משמע שיכירוהו בראיית העין: רב ששת ורב יוסף מאורי עינים הוו: **קסברי רבנן.** רב ששת ורב יוסף: **רב אחא בר יעקב הוא דאמר.** בסיפא דהאי פירקא (דף קכ.) אחד זה ואחד זה מדרבנן: **כעין דאורייתא תקון.** וכשם שבזמן שבית המקדש קיים פטור השתא נמי פטור ואינו מוציא אחרים ידי חובתן: **בעבור מצה ומרור הוא דאתא.** לכך אני אוכל מצה ומרור זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים. ורב ששת ורב יוסף גזירה שוה לא גמרי: **מתני' וחותם בגאולה.** מסיים את ההגדה בברכת גאולה. והשתא לא מפרש היאך מברכין אותה ולקמן פליגי בה רבי טרפון ורבי עקיבא בההיא ברכה דלרבי טרפון פותח בברוך ואינו חותם בברוך מידי דהוה אברכת פירות וברכת המצות דכולה הודאה היא ולר' עקיבא חותם בה נמי בברוך לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה: **כן יגיענו וגו'.** והיינו דעבדינן כר"ע מחבירו. ות"ק דקאמר וחותם בגאולה אינו תנא שלישי דא"כ אמאי עבדינן כר"ע הואיל ורבנן פליגי עליה הא אין הלכה כר"ע מחבירו והא דקאמר ת"ק וחותם בגאולה ד"ה היא ולא בא למעט מילתייהו דר"ט ור"ע אלא לאשמעינן שמסיימין בברכת גאולה דלא תימא אין מברכין כלל בסיום הגדה כי אם ברכת היין לבד על הכוס השני. וראיה לדבר במסכת כתובות בפרק אע"פ (דף נח.) דאיכא נמי פלוגתייהו דר' טרפון ור"ע כה"ג דפליגי בסתם משנה דתנן הגיע זמן ולא ניסאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ר' טרפון אומר נותנין לה הכל תרומה ר"ע אומר מחצה חולין ומחצה תרומה וכי היכי דפליגי התם ר"ט ור"ע בפירושא דאוכלת בתרומה ולאו תלתא תנאי הוו הכי נמי פליגי תרוייהו הכא בפירושא וחותם בגאולה ולאו תלתא תנאי הוו שהתנא סתם דבריו בין הכא בין בכתובות והדר מפרש לה בפלוגתא דר"ט ור"ע. וחותם דתנא קמא סיום בעלמא ואינו חותם דר"ט חתימת סוף ברכה היא: מ) **הללויה.** תיבה אחת היא כמו הילול כגון מתתיה א) הגזרה והבניה (יחזקאל מא) וכמו כן כסיה: **ידידיה.** ויקרא שמו ידידיה (ש"ב יב) נתן הנביא קרא כן לשלמה: **מרחביה.** כמו מרחב: **אחת.** כלומר תיבה אחת היא ואין התיבה נחלקת לשנים: **לרב מאי.** מפליג פליג או אוספי מוסיף אבל רבה פשיטא דפליג מדקאמר בלבד: **תכיכי.** דודי ר' חייא: **הללו כהך גיסא.** בסוף שיטה ויה בתחלת שיטה אחרת: **בהלולים הרבה.** בהללויה הרבה וכולהו הללויה דריש ליה הכי אלמא תיבה אחת היא: **בתהלה.** תהלה לדוד (תהלים קמה): **בתפלה.** תפלה לעני כי יעטוף (שם קב) תפלה למשה (שם צ): **בהודאה.** הודו לה' כי טוב (שם קלו): **שיר שבתורה.** אז ישיר משה ט): **משה וישראל כו'.** כלומר באותו פשיטא לן דמשה וישראל באותה שעה שעלו מן הים תיקנוהו ולא היה מקודם לכן אבל הלל דראשי חדשים וימים טובים מי תיקנו: **על כל פרק ופרק.** ועל ט) כל רגל ורגל. ועל כל צרה שלא תבא עליהן ליגאל מעליה נקט כלומר שאם ח"ו תבא צרה עליהן ויושעו ממנה אומר אותו על גאולתם כגון חנוכה: **דוד אמרן.** על המאורעות שאירעו: **כל אלו.** תפלות: **הלל זה.** בספר תהלים שאנו אומרים על כל פרק ופרק: **משה וישראל אמרוהו.** דכתיב ביה (שם קטו) בצאת ישראל ממצרים הים ראה וינוס ואח"כ קבעו דוד בספרו: **אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן.** מיציאת מצרים ועד דוד ולא אמרו עליו הלל: **ד"א פסלו של מיכה עומד בבכי.** באותו מקום דבימי דוד היה דכתיב ביה עד גלות כל הארץ (שופטים יח) וישראל אומרים הלל שכתוב בו (תהלים קטו) כמוהם יהיו עושיהם בתמיה אלא ודאי על הים נאמר תחלה ושוב לא פסק כך שמעתי. ול"נ בבכי כינוי הוא לגנאי כלומר עומד בשמחה: **וישראל אמרוהו לפניו** ל"ג. ואי גרס ליה מפרשינן ליה כמו בפני הבית בעודו קיים: **כנגד ציבור.** כנסת ישראל שנתנבא על גלותן והתפלל עליהן: **נילוח וניגון לעתיד לבא.** כל מקום שנאמר נילוח למנצח בנגינות לעתיד לבא הוא מדבר. ולא ידענא היכי משמע אלא הכי הוה קים להו: **ע"י תורגמן.** הוא אומר ואחר משמיע לרבים והיינו משכיל לוחש לתורגמן:

לדוד

וחותם בגאולה. ת"ק לא פי' כילד ופליגי במילתיה ר"ט ור"ע ר' טרפון אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה ור"ע סבר דחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה ואומר כן ה' אלהינו יגיענו כו' וקי"ל (עירובין דף מו:) הלכה כר' עקיבא מחבירו וכן אמרינן בסנהדרין (דף כח.) גבי לא ירבה לו נשים ובריש חזקת הבתים (ב"ב דף כח.) דפליגי תנאי במילתיה דתנא קמא ה): ה"ג **ונאמר** לפניו שירה חדשה א) ובן נודה לך שיר חדש על גאולתנו. ל) דהכי תניא במכילתא כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד ללשון זכר כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער וכן יסד הפייטן ק) בזולת אי פתרוס שירות אלה לשון נקבה מיוסדים כי תשועתם כיולדה וגו' תוקף שיר אחרון מכרים לא יולדים שירו לה' שיר חדש כו' וגרסינן שם מן הזבחים ומן הפסחים שחגיגת ארבעה עשר נאכלת קודם לפסח לפי שהפסח נאכל על השובע:

ה"ג

עין משפט נר מצוה

צג א מיי' פ"ז מהל' מצה הלכה ו:
צד ב ג מיי' פ"ח שם הלכה ה:
צה ד מיי' שם הל' ד וסמג עשין מא וש"ע א"ח סי' תעג סעיף ז:
ז [מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ין:

◆

תורה אור השלם

. ואמרתם זבח פסח הוא ליי אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו: שמות יב כז

. ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם: שמות יב לט

. וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך: שמות א יד

. והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: שמות יג ח

. ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתינו: דברים ו כג

. ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה איננו שמע בקלנו זולל וסבא: דברים כא כ

◆

מוסף רש"י

כדהוה ליה למיכתב בננו הוא. סורר ומורה דכתיב ביה שמע הוא שלקה בשניהם, ומדכתיב זה, במראה כאצבעו עליו, ולא סומין (סנהדרין עא:).

◆

רבינו חננאל

אמר רבא מצה צריך להגביה. כשאומר מצה זו שאנו אוכלין וכו'. וכן מרור צריך להגביהו, אבל בשר אינו צריך להגביהו מפני שנראה כמקדיש בשר ואוכל קדשים בחוץ. אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור לומר הגדה כו'. ואסיקנא כשר הוא לומר הגדה, דמצה בזמן הזה דרבנן. ואקשינן מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא, והא איהו דאמר בסוף פירקין מצה בזמן הזה דרבנן, ופרקינן קסבר כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון. מאי בעבור זה בעבור מצה ומרור הוא.

מסורת הש"ם

א) [כריתות ג.], ב) לקמן קיח., ג) [מן הזבחים ומן הפסחים כל"ל וכ"ה במשנה שבמשניות וברי"ף והרא"ש והרמב"ם], ד) [סנהדרין עא:], ה) [לסומין כל"ל], ו) [לסומא כל"ל], ז) [לעיל קטו.], ח) [לקמן קכ.], ט) [לעיל ל: וש"נ], י) [סנהדרי' עא:], כ) [והגהה כי בגמרא של הרשב"ם הי' המשנה נחלקת לשתים], ל) נ"ל שני, מ) מכאן שייך לדף שאחר זה, נ) [שמות טו], ס) [על רש"ש], ע) ס"א עמדו, פ) [וע"ע תוספות לעיל פג. ד"ה ר"ש], צ) [השל"ה ד' קמג: קמג. האריך בביאור דברי תוס' הללו], ק) [שביעי ואחרון ש"פ].

◆

הגהות הב"ח

(א) תום' ד"ה ה"ג ונא' לפניו שירה חדשה ובסוף גרסינן ונודה לך:

◆

גליון הש"ם

גמ' קסברי רבנן מצה בזה"ז דרבנן. עי' מגילה יט ע"ב תוס' ד"ה ור"י:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רשב"ם ד"ה הללויה וכו' מתתיה וכו' נ"ב תמיה הוא ביחזקאל כ"ד ה' וצ"ל לכתוב תחת כפרש"י שם והגזרה והבניה הוא ביחזקאל מ"א י"ג והמ"ל הגזר והבנין לפרש"י ורד"ק שם אלא שדלך הכתוב לסיים התיבה באותיות י"ה וכה"ג הללויה דהכא: